

Šiame numeryje:

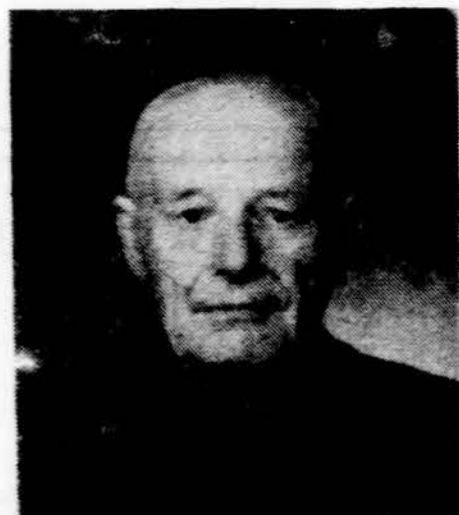
Lietuviškojo valstybingumo gyvasis simbolis.
Aleksandrą Stulginskį, Lietuvos Respublikos prezidentą, prisimenant.
Apie Lietuvos didžiųjų kunigaikščių kilmę.
Čekų poeto Jaroslāv Seifert eilėraščiai.
Chicagos teatruose.
Lietuvių tautodailės ir liaudies meno paroda Chicagoje.
Alfonas Nyka - Niliūnas - Lietuvių Bendruomenės premijos laureatas.
Pagrėbštai.
Nuomonės ir pastabos.

Kertinė Parasė

Lietuviškojo valstybingumo gyvasis simbolis

Šiu metų vasario mėnesio 26-tą dieną suėjo 100 metų nuo Lietuvos Nepriklausomybės akto signataro, Steigiamojo Seimo pirmininko, Lietuvos Respublikos prezidento, Sibiro tremtinio ir tautos kankinio Aleksandro Stulginskio gimimo.

buvo pripažinta ir užmezgė diplomatinis santykius su didžiosiomis Vakarų valstybėmis bei buvo priimta į Tautų Sąjungą. Jam vadovaujant, buvo prijungta Klaipėda ir dalis Mažosios Lietuvos prie Lietuvos valstybės.

Aleksandras Stulginskis Sibiro tremtyje - nuotrauka iš jo paso.

Šiame asmuo. Jis yra demokratinės kartos ažuolas; tos kartos, kuri savo pečiais išnešė Lietuvą iš vergijos glūdumos į laisvę ir nepriklausomybę. Jie išvydo laisvę, bet už ją sumokėjo kancią, rūpesčių ir milžinišką darbą. Šiame gyvame tautos ažuolyne Prezidentas Stulginskis buvo vienas pirmųjų. Jo tauri asmenybė subrendo laisvės ausrai tekant, kai Lietuvai reikėjo šviesių protų, darbščių rankų ir tvirtų pečių. Jo asmenyje šios dorybės sužėrėjo visu gražumu, persunktos meile ir pasiaukojimu savo tėvynei. Nenuostabu tad, kad jis, nors tik pačiame jaunystės žydėjime, tapo vienu nauosios valstybės tėvų - Nepriklausomybės akto signatarų.

Vėliau tauta jį pašaukė vadovauti naujai valstybei pačiame aukščiausiame poste. Stulginskio prezidentavimo laikotarpis (1920-1926) pasižymėjo ypatingu kūrybingumu ir demokratijos suzydėjimu. Tai buvo audringi ir neramūs metai, bet Stulginskis išvairavo naująją valstybę pro visus pavojus ir ramesnius vandenis. Ne jis vienas dirbo ir aukojosi, tačiau jo rami laikysena, prasmingi sprendimai ir nenulstančios pastangos buvo jaučiamos daugelyje valstybinių kryželių.

Aleksandro Stulginskio vadovavimo metais buvo sudaryta ir patvirtinta Lietuvos Respublikos konstitucija, išleisti visi pagrindiniai Lietuvos įstatymai ir suorganizuoti kultūros židiniai bei padėti ūkinio gyvenimo pagrindai. Lietuva per tą laiką

Aleksandrą Stulginskį, Lietuvos Respublikos prezidentą, prisimenant

DR. P. KARVELIS

Mano kartai teko didelė laimė gyventi tais laikais, kada lietuvių tautai po ilgų metų svetimųjų valdymo pavyko atkurti laisvę ir nepriklausomą Lietuvos valstybę. Daug kam pridera garbė už didelį įnašą, kelią į laisvę ir nepriklausomybę skinančią. Ne mano uždavinys pateikti anų laikų istoriją. Būsiu laimingas, jeigu šiais mano atsiminimais bus įnešta kiek daugiau šviesos, kokią giliai vagą yra išvėręs A. Stulginskis Lietuvos dirvonuose, laisvę ir nepriklausomybę kuriant, ir kaip jis reišėsi.

Man asmeniškai teko A. Stulginskį pažinti tik 1918 m. rudenį, grįžus iš Rusijos į Lietuvą. Stulginskis priklausė vyresnei kartai negu aš, tik 1917 m. baigęs gimnaziją: Stulginskis gi jau prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo baigęs aukštąjį mokslą Vokietijoje ir dirbo agronomu Trakų apskrityje.

I.

1918 m., esant man jau Karo medicinos akademijos studentu Petrograde, mokslą teko nutraukti ir įsijungti „Liaudies sąjungos“ pavidimu į lietuvių tremtinių grąžinimą iš Rusijos į gimtąjį kraštą. Šį darbą pradėjau Poloto geležinkelio stotyje, paskutinėje prieš Polocką, kuris jau buvo vokiečių pusėje. Kaip tik tuo metu Karo medicinos akademija buvo perkirta prie Raudonosios kryžiaus raudonosios armijos, gaunančios ir man atitinkamą pažymėjimą, kas lengvino atlikti tremtinių grąžinimo uždavinį Polotoje. Sėkmingai čia dirbant, teko 1918 m. vasarą didelius lietuvių būrius, jų tarpe ir Voroneže gausiai susispietusius lietuvišką mokslus einantį jaunimą, grąžinti iš Rusijos.

Nelaimai pasitaikė ir šiame rajone susirgimų, dėl kurių vokiečiai įtarė, kad Polotoje siaučia šiltinė, ir uždarė sieną. Vengiant tremtinių susikimimo Polotoje, teko man, ieškant išeiities, nukreipti kelis tremtinių ešelonus, esančius pakeliui į Polotą, į kitas stotis, tarp jų ir į Sebežą. Pasirodė, kad Sebeže jau buvo Kapsuko vadovaujama lietuvių bolsėvikių emisara, kurie iš geležinkelio dokumentų patyrė, kad aš veikiu Polotoje.

Kadangi Petrapiolio Lietuvių seime 1917 m., į kurį buvau išrink-

tas Voronežo lietuvių, buvau ir aš pasireiškęs kaip Lietuvos nepriklausomybės šalininkas, be to, redagavau Petrapiolyje „Liaudies sąjungos“ katalikiškos krypties laikraštį „Vadas“, tai vieną gražią dieną Kapsuko agentai, Opanskis ir Noriukas, pasirodė Polotoje, reikalaudami mane, kaip kontrevoliucionierių, sumiti. Laimė, arešto išvengiau, bet teko skubiai Polotą aplėisti ir savo veiklą perkelti už demarkacijos linijos vokiečių pusėje į Jurevičių vietovę.

Sėkmingai tęsdamas tremtinių grąžinimą iš Jurevičių, patyriau, kad Vilniuje prie Valstybės tarybos veikia Tremtiniams grąžinti komisija, kuriai vadovauja A. Stulginskis. Nedelsdamas susirūšau su ja, netrukus gavau su Stulginskio parašu pažymėjimą, kad esu tos komisijos įgaliotinis Polocko srityje. Taip užsimezgė mano pirmieji santykiai su Stulginskiu. 1918 m. rudenį, ėmus bolsėvikams vis labiau trukdyti tremtinių grąžinimą per mano vadovaujamą Jurevičių punktą, įsitikinau, kad mano tolimasis čia buvimas yra beprasmiškas, ir apsisprendžiau grįžti į Vilnių. 1918 metų vėlyvą rudenį laimingai pasiekiau Vilnių, ir čia teko asmeniškai su Stulginskiu susipažinti, pateikiant jam platų pranešimą apie tremtinių grąžinimo būklę ir mano atliktą darbą.

II.

Stulginskis, Nepriklausomybės akto signataras, Valstybės tarybos narys, Lietuvoje krikščionių demokratų pirmininkas, buvo asis, apie kurią anuomet sukosi visas mūsų krikščioniškojo sparno gyvenimas Vilniuje. Stulginskis, pasilikęs karo metu Lietuvoje, su igimtu darbštumu ir pasiaukojimu dirbdamas Vilniuje, vokiečių okupacijos laikais suorganizavo platų darbų ūkį ir tuo būdu sudarė galimybes gausiai lietuvių šviesuomenėi, susispiusiai apie Lietuvių komitetą nukentėjusiems šelpiti, išsilaikyti Vilniuje ir dirbti Lietuvos labui. Lietuviai galėjo didžiuotis savo „Rūtos“ valgykla Vilniuje, kuri veikė dėka Stulginskio. Susipažinus asmeniškai ir plačiai išsikalbėjus tremtinių reikalais, susidarė sąlygos su Stulginskiu suartėti, dalinantis nuomonėmis ir visais kitais aktualiais reikalais.

Mums jauniems imponavo Stulginskio asmenybė ir jo nuėitas kelias. Nors ir baigęs kunigų seminariją, bet tapęs agronomu, jis neperšimetė į vadinamą „pirmievių“ sparną, o liko

Ona ir Aleksandras Stulginskiai 1925 metais.

giliai religingas ir aktyviai reišėsi visoje mūsų krikščioniško sparno veikloje. 1914 - 1915 metais jis perėmė redaguoti ūkininkams skiriamą „Vienybės“ priedą „Viensėdį“ ir tuo būdu dar prieškariniais laikais mezgė ryšį su mūsų kaimu. 1918 m. jis pradėjo leisti laikraštį „Ūkininkas“, jį pats redaguodamas. 1918 - 1919 m. suredagavo ir išleido „Ūkininko Kalendorių“, anais laikais labai skaitomą rašytą žodį.

Stulginskis nepriklausomai nuo mūsų, atsidūrusių Rusijoje, sukūrė Krikščionių demokratų partiją Lietuvoje, kuri turėjo ir savo spausdintą programą. Jis jai ir pirmininkavo. Stulginskio vadovaujami krikščionys demokratai atsirbojo ne tik nuo visokio plauko socialistų, bet ir nuo „Pažangos“ partijos, kuriai vadovavo Smetona Lietuvoje. Stulginskis buvo tas, kuris aiškiai pasisakė, kad Lietuva atstatytina iš krikščioniškos pasaulėvalgos išplaukiančiais demokratiniais pagrindais, neribojant religijos tik kaip asmens reikalo.

III.

Grįžus iš Rusijos, mūsų mokslus einančiam jaunimui ir nors negausiai, bet aktyviai mūsų sparno šviesuomenei pasirodė, kad esa-

ma nemažo skirtumo tarp krikščionių demokratų programų, būtent pagamintos Rusijoje ir rastos Lietuvoje. Laimė, visi buvome vieningi, kad Lietuva atkurtina, kaip nepriklausoma valstybė, atsirbojant mums nuo socializmo, kuris skverbėsi iš Rusijos.

Didelė susiskaldymo ir išsiskyrimo grėsmė pakibo ore, kada 1918 m. gale susirinko pirmoji Krikščionių demokratų konferencija Vilniuje, dalyvaujant Lietuvoje išaugusiems krikščionims demokratams ir grįžusiems iš Rusijos. Su ašaromis akyse, labai įkaitintoje atmosferoje teko ir šias eilutes rašančiam ginti Rusijoje paruoštą programą, kuri buvo radikalesnė darbininkų ir žemės reformos klausimais, lyginant su rasta krikščionių demokratų programa Lietuvoje. Didelis nuopelnas priklausė Stulginskiui, kad mes nesuklome ir buvo priimtas jo pasiūlytas saliamoniškas sprendimas: leisti veikti abiem programoms, paliekant gyvenimui išspręsti, kuriai programai bus lemta įsigaleti, o tuo tarpu visas jėgas įtempti, kad Lietuva atsistotų ant kojų.

Visiems rodant geros valios, buvo sutarta, kad mūsų sparnas geriausiai padarys, jeigu savo veiklą rikiuos, trejopai reikšdamasis, būtent, kaip Darbo federacija, susirūpindama ypatingu būdu darbininkų reikalais, Ūkininkų sąjunga, atsistodama žemės ūkyje dirbančiųjų sargyboje, ir krikščionių demokratai, apjungdami likusią mūsų sparno šviesuomenę, žiūrėdami, kad atkuriamoji Lietuva, derindama paskirus interesus, liktų ištikima krikščioniškai pasaulėžiūrai ir jos pagrindais grįstą savo ateitį.

Niūri buvo Lietuvos padangė 1918 m. rudenį, vis tirsčiau gaubiamą tamsių debesų. Kiekvieną dieną augo vėjus, kad mes nesugebėsime išnaudoti retos progos Lietuvos nepriklausomybę atkurti.

Sovietų Sąjunga, nors veidmainingai teigė, kad pripažįsta tautų apsisprendimą, sudarė vadinamą „Vakarų“ armiją, kurios uždavinys buvo ir Lietuvą „išlaisvinti“. 1918.XII.8, Maskvai įsakius, buvo suorganizuota Kapsuko vyriausybė Lietuvai valdyti.

Vokietijos kanclerius Max von Baden 1918.X.20 pareiškus, kad Lietuvos Taryba turi visišką laisvę tvarkyti Lietuvą ir lietuvių tauta turi teisę spręsti dėl savo konstitucijos ir santykių su kitom valstybėm, mums atrodė, kad kiekvienas delsimas statyti Lietuvai ant kojų yra nusikaltimas.

Ypač mes, grįžusieji iš Rusijos krikščionys demokratai, buvome nepatenkinti Valstybės tarybos prezidento pirmininko Antano Smetonos ir tuometinio Ministerio pirmininko Augustino Voldemaro veikla. Jiedu abudu buvo iš Lietuvos išvykę. Buvo skelbiama, kad jiedu daro žygius, kad Lietuvos nepriklausomybę būtų kitų pripažinta. Mums visiems atrodė, kad pragaištinga tikėti, jog svetimoms valstybės Lietuvą atkurs. Mes informavome Stulginskį ir kitus vienminčius, kad įteikiame Valstybės tarybai memorandumus, kad ir Smetoną, ir Voldemarą laikysime dezertyrais, jeigu jiedu negrįžtu tuojau į Lietuvą ir nesims valstybę kurti vietoje. Stulginskis matė irgi kasdien didėjantį pavojų ir pritarė mūsų akcijai paskatinti Smetoną, Voldemarą ir kitus Laikinosios vyriausybės narius kuo veikliausiai grįžti iš užsienio.

Kadangi mūsų akimis kiekvienas delsimas buvo lygus nusikaltimui, tai savo tarpe svarstėm, ar nepradėti revoliucijos keliu iš apacios, vietose statyti mūsų (Nukelta į 2 psl.)

Lietuvos prezidentas Aleksandras Stulginskis dalyvauja skautų iškilimėse 1926 m. gegužės mėn. 25 d.

KAS/RAC

Aleksandrą Stulginskį, Lietuvos Respublikos prezidentą, prisimenant

(Atkelta iš 1 psl.)
valstybę ant kojų. Tokių balsų atėdavo ir iš paskirų vietovių, kur buvo susispietę mūsų vienminčiai. Greičiausiai ir būtime tai pradėjo vykdyti, jeigu ne staigi mirtis a.a. Vytauto Endziulaičio, kuris buvo mūsų numatytas tokiu atveju į vadus.

Džiaugsmingai sutikome 1918 m. pačiame gale žinią, kad M. Slezevičius, atsisakius jam būti diktatorium, pavesta sudaryti naują vyriausybę. Pasitarimuose dėl naujos vyriausybės pagrindų buvome vieningi su Slezevičium ir jo atstovaujama liudininkais, kad atėjo paskutinis momentas atsiremti lietuvių tautai ir imtis, kas gyvas, statyti ant kojų Lietuvos valstybę. Mums iškelus, kad reikia nedelsiant sudaryti „Didžiąją Lietuvos laisvinimo taurą“, Slezevičius tam visiškai pritarė. Greitomis buvo pasiūlytas mūsų projektas, kaip buvome numatę pradėti revoliuciniu būdu kurti valstybę iš apačios, kuris susilaukė Slezevičiaus pritarimo. Buvo sutarta prie Ministerio pirmininko sudaryti Vyriausią Lietuvos gynimo komitetą, kurio uždavinys – sukelti lietuvių tautą didžiąjai Lietuvos laisvinimo taurai.

Buvo sutarta, kad mūsų sparnas be rezervų, visomis išgalėmis įsijungtų į šią akciją, pakviečiant į šį darbą pirmiausia jaunimą. Stulginskis turėjo iėti į naują Ministerių kabinetą kaip Ministeris be portfelio ryšiams su mūsų sparnu palaikyti. Aš asmeniškai jaučiaus labai pagerbtas, kada man buvo pasiūlyta pasiimti šią taurą vadovauti. Kartu buvo sutarta, kad visų mūsų uždavinys yra dirbti, kad galėtum kuo veikiau susirinkti Lietuvos Steigiamasis Seimas, demokratinis būdu išrinktas, kuris nutiestų mūsų atsikuriantį valstybei pagrindus. Mūsų susitarimą labai lengvino Slezevičiaus pergyvenimai Voroneže, kur jis patyrė, kad ateitininkų išaugintas jaunimas yra perdemokratiškas ir labai patriotiškai nusiteikęs. Tu būdu Slezevičius visiškai pritarė, kad mūsų sparno jaunimas kuo plačiausiai įsijungtų į laisvinimo taurą. Vykdamas man patikėta uždavinį, teko remtis pirmiausia iš Rusijos grįžusiais moksleiviais. Jie pilni entuziazmo, kaip darbdarbiškos bitės įsijungė į šią taurą. Kaip mielės tešloje jie kėlė kėlė visą taurą.

Buvo skubiai sudaryti „laisvės šauklių“ kadrai. Suskirstyti į dvejetukus jie gaudavo uždavinį vykdyti iš valstiečių ir valstiečių ar parapijos į parapiją ten susausti kuo plačiausius susirinkimus. Paaiškino gyvu žodžiu reikalą, jie turėjo nedelsdami kurti valdžios organus vietoje, išrenkant valstiečių ar parapijos Vykdomąjį komitetą. Jo išrinkimas turėjo būti fiksuojamas šia proga surašomam protokole, vietos atstovams jį pasirašant. Protokoliai buvo pateikiami Vidaus reikalų ministerijai, kuri išsardavo pavidimus vietos savivaldybės pareigais eiti. Ne tik berniukai, bet ir mergaitės uoliai trūsė, kad tautoje susidarytų mūsų akcijai patogūs vejai ir kad mūsų skleidžiamos mintys pasiektų visus Lietuvos kampus.

Tolimesnis pagrindinis „laisvės šauklių“ uždavinys buvo savanorių pašaukimas. Paraginant gyvu žodžiu per viešas prakalbas stoti savanoriais Lietuvai ginti „laisvės šaukliui“ turėdavo uždavinį stojančius savanorius suregistruoti ir su jais vykdyti artimiausias kareivines, pavadant juos mūsų pirmuosius pulkus formavusius kariams.

Trečias, nemažiau svarbus „laisvės šauklių“ uždavinys buvo paskleisti mūsų atsisaukimus besiveržiančios rusų bolševikų kariuomenės užnugaryje, kad mestų ginklus, nes čia ne Rusija, žmonės nekalba čia rusiškai, baigtų karą ir, kaip Leninas žadėjo, važiuotų namo. Šimtais paskleidžiami mūsų atsisaukimai Raudonosios Armijos užnugaryje, o kur galima ir prakalbos, darė savo. Besiveržiantieji bolševikai neretai pakrikdavo, paveikti mūsų atsisaukimų. Mūsų leistas raudonarmiečiams laikraštis „Naša krasnoarmeiskaja Pravda“ pateko net į tarptautinę spaudą ir susilaukė labai teigiamą įvertinimą. Susilaukėme net

Palangoje. Sėdi: Vincas Mykolaitis-Putinas, Eugenija Stulginskaitė, Vladas Matulaitis. Stovi: Petras Karvelis, Aleksandras Stulginskis, dukrelė Aldona ir Ona Stulginskienė. Nuotrauka iš 1924-1925 metų.

delegacijų iš svetimų kraštų pasinformuoti, kokiais metodais mes vedame propagandą prieš sovietų invaziją.

Visur, kur tik reikėjo, Slezevičius rėmė mūsų žygius visu savo autoritetu. Per visą tą laiką Stulginskiui neteko nė vieną kartą interviuoti mūsų sparno santykiams su Slezevičium išlyginti. Kiekvieną kartą referuodami Slezevičium, galėjome pasidžiaugti pasiekta pažanga.

Kaip ranka buvo numtas pasireiškęs Smetonos – Voldemaro laikais letarginis sustingimas, valstybę statant ant kojų. Valstybinis aparatas diena iš dienos gerėjo ir tobulėjo, savanorių būriai plaukė taip gausiai, kad mes greit galėjome Raudonosios armijos puolimus ir ginklių atremti.

Mūsų užsibrėžtas uždavinys, Slezevičiaus vyriausybės sudarant, veikti, kad galėtų susirinkti Lietuvos Steigiamasis Seimas, darėsi vis realesnis.

V.

Didelė ir maloni staigmena buvo mums visiems 1920 metais, kai Steigiamajame Seime, kurio rinkimuose dalyvavo daugiau kaip 90% turėjusių teisę balsuoti, mūsų sparnas laimėjo absoliutinę balsų daugumą. Stulginskis, natūraliai išaugęs į mūsų sparno vadus, buvo išrinktas Steigiamąjį Seimo pirmininku ir gavo eiti Respublikos Prezidento pareigas. Jis nuo pat pirmos dienos teisingai įvertino Steigiamąjį Seimo uždutį – duoti Lietuvai Konstituciją, kuri vainikuotų Lietuvos valstybės atkūrimą. Steigiamąjį Seimo paruoštą ir priimtą Konstituciją yra gražiausias mūsų laisvės paminklas. Ja galime didžiūotis ir šiandien.

Didelio pragiedrėjimo susilaukia ir pačioje lietuvių visuomenės galvosenoje. Kaip pakylanti saulė vasaros metu išsklaido rytmečio rūkus, taip ir mūsų sparnui laimėjus daugumą Steigiamajame Seime, absoliutinę daugumą, nė vieną akimirksnį nebuvo ieškoma priemonių šią padėtį įamžinti, bet buvo pasirinktas aiskus kelias sudaryti sąlygas mūsų kraštui oriai ir demokratiškai tvarkytis.

Aleksandras Stulginskis 1965 metais prie Trakų pilies su jį aplankusiomis iš JAV dukraitė Ramune Juozevičiūte ir dukra Aldona Juozevičiene.

Stulginskis, kuriam labiau už viską rūpėjo, kad Steigiamasis Seimas savo uždavinį garbingai atliktų, buvo pakankamai realus, kad rojaus šioje žemėje nesukurisi. Atverdama plačiai duris demokratijai reikėdavo, jis tikėjo, kad demokratinėje santvarkoje nuolatinio valdančiųjų atsinaujinimo vyksme mūsų tauta pajėgs išaugti į pažangią bendruomenę ir suras kelius ir priemones pasitaikantiems sunkumams nugalėti.

Šiose aukščiausiose pareigose A. Stulginskio asmenybė kaip valstybės vyro labai gražiai išsiskleidė. Jo įgimtas darbštumas, gilus pareigingumas, kuklumas ir tolerancingumas darė jį iškiliausiu ano meto valstybės vyru. Stulginskis savo švenčiausia pareiga laikė būti ištikimu duotai priesaikai, kuo stropiausiai saugoti valstybės konstituciją, būti visiems lygiai teisingu ir iš visos širdies dirbti Lietuvos labui. Giliai jausdamas savo paties atsakingumą valstybės pareigose, Stulginskis buvo labai jautrus, kad ir visas valstybės aparatas būtų švarus ir orus.

Šio susirūpinimo vedamas, Stulginskis buvo įvedęs Ministerių pranešimus Respublikos Prezidentui. Maždaug kas 10 dienų atitinkamas Ministeris turėdavo padaryti Respublikos Prezidentui išsamų pranešimą, kaip dėstosi reikalai jam patikėtoje ministerijoje. Pats Stulginskis kaip galima geriau pasirodėdavo minėtiems pranešimams, surinkdamas, kas spaudoje buvo rašoma apie to ministerio veiklą ir kokiu buvo viešoji opinija apie jo darbus.

Jeigu Prezidentūroje ar Seime atsidurdavo skundai dėl to ministerio veiklos, jie buvo ta proga išsamiai svarstomi. Prezidentas nevengdavo iš anksto pasitarti su atitinkamos srities žinovais, kad galėtų reikalingu kompetentingumu kelti klausimus svarstyti. Taip minimuose pranešimuose visu gilumu buvo paličiami atitinkamos žinybos visi aktualiausi reikalai, nevengiant kritikos ir konkrečių žygių negerovėms pašalinti. Kartu susidarė graži demokratinė tradicija, kad Respublikos Prezidentas nesiriboja tik valstybės reprezentacija, bet kad jis tikrai stovi valstybės priekyje, kaip vykdomosios valdžios galva.

VI.

Aukščiausias laimino Stulginskio veiklą, Stulginskis neabejotinai turėjo laimingą ranką, Lietuvos valstybei vairuodamas. Visose srityse, viena po kitos, jam yra pavykę Lietuvai daug laimėti. Visų pirmą jam yra pavykę Lietuvai apginti nuo išorės priešų. Taip 1920 m. liepos 12 d. galėjo būti pasirašyta taikos sutartis su Sovietais, pagal kurią Sovietų Sąjunga pripažino Lietuvos atsiskyrimą nuo Rusijos, mums priskyrdami Vilnių ir Gardiną, ir pasižadėjo perleisti dalį Rusijos imperijos aukso. Buvo nugalėti lenkų pasikėsinimai okupuoti Lietuvą, nors Vilniaus ir nepavyko atgauti, nežūrint didelių pastangų tarptautinėse institucijose. 1921 m. rugšėjo mėn. Lietuva buvo priimta į Tautų Sąjungą, o 1923 m. vasario mėn. 15 d. Klaipėdos kraštas prijungtas prie Lietuvos. Didelis laimėjimas vidaus gyvenime buvo savas piniginis vienetas „litas“ įvedimas 1922 m. rugpjūčio mėn. 16 d. įstatymu.

Didžiausias nuopelnas priklausio Stulginskiui, kad 1922 m. rugpjūčio mėn. 1 d. galėjo būti paskelbta Lietuvos Konstitucija, kuria mes ir šiandien galime didžiūotis. Ji yra gražiausias mūsų laisvės paminklas, kurį galėjome sugalvoti. 1922 m. Konstitucija, kurios vyriausiu architektu buvo Stulginskis, mus galutinai įjungė į pažangiųjų ir kultūringų Europos tautų seimą. Jeigu jokių kitų nuopelnų, Lietuvai Stulginskis neturėtų, tai vien Steigiamąjį Seimo Konstitucija būtų pakankamas pagrindas priskirti Stulginskį prie garbingiausių ir iškiliausių Lietuvos sūnų. Gaila, kad ši Konstitucija neišliko galioje per visus nepriklausomybės laikus.

Nelaimėjus mūsų sparnui absoliutinės daugumos rinkimuose į antrąjį Seimą, valstiečiai liaudminkai padarė fatalinę

Ona ir Aleksandras Stulginskiai, grįžę iš Sibiro į Lietuvą 1958 metais.

klaidą, nesuėdami į koaliciją su viena iš mūsų sparno frakcijų ir tuo sudarydami pretekstą gruodžio 17 d. perversmui, pasinešę Lietuvą valdyti, susidėję su tautinėmis mažumomis ir bereikėmėmis politinėmis atskalomis.

VII.

Mano asmeniniai santykiai su Stulginskiu, be priekaištų nuo pat pirmos dienos pažinties, laikui bėgant ėjo stipryn, vis arčiau mudviem sutampant visais pagrindiniais anuometinės ūkškos politikos reikalais. Mudu abu buvome vienos ir tos pačios nuomonės, kad Lietuvos ūkininko gerovė yra pagrindinis mūsų rūpestis. Tačiau, jos siekiant, svarbu, kad visa ūkiška struktūra būtų sveika ir naši. Daugėjant iš metų į metus gyventojų skaičiui natūralaus prieauglio dėka, svarbu, kad mūsų tautos prieauglis nebūtų verčiamas emigruoti į svetimus kraštus, ypač į Pietų Ameriką, kur jis pasmerktas žūti lietuvių tautai ir patekti į ypač vargingas sąlygas, o gautų darbo tėvynėje.

Intensyvinant žemės ūkį, reikalinga pirmiausia kreipti dėmesio išvystyti tas šakas, kurių gaminiams yra rinka savame krašte, kaip, pavyzdžiui, cukrui. Todėl visais būdais remtinos pastangos pasigaminti reikiamus kiekius cukraus savame krašte, sukuriant savąją cukraus pramonę. Lygiagrečiai siektina įkurti Lietuvoje ir kitas pramones, ypač, kur žaliavos sudaro, palyginti, nedidelę pagaminto produkto vertės dalį, o kur vyrą į jį dėjo darbo vertę. Del istorinių priežasčių susidaręs technologinis mūsų atsilikimas turėjo būti šalinamas visomis priemonėmis. Tampriai bendradarbiaudamas su Stulginskiu, būdavau dažnas svečias Prezidentūroje ir turėjau progos informuoti apie padėtį iš pirmųjų šaltinių.

Su Ona Stulginskienė rido mane sena pažintis iš Marijampolės gimnazijos dienų prieškariniais laikais. Reikėjo supulimo, kad man, jaunikiui, įsijungus į ateitininkų sąjungą, O. Matulaitytė (vėliau Stulginskienė) skaitė pirmame ateitininkų susirinkime, kuriame aš dalyvavau, savo rašinėly apie mūsų dainas.

Susidariusi galimybė man įgyti Noreikiškių ūkį, kur nuolat gyvenau, Stulginskis karštai tam pritarė, ypač pabrėždamas, kad, dirbant politikoje, labai svarbu būti ūkiškai nepriklausomai ir turėti galimybės savo nuomonei turėti ir tada, kada ji nepatinka valdantiems.

Stulginskiui man rodant pasitikėjimą, buvau 1925 m. lapkričio mėn. 29 d. paskirtas Finansų ministeriu, kurioo išbuvaui iki 1926 m. birželio 7 d., stropiai saugodamas biudžeto balansą ir lito pastovumą.

VIII.

1926 m. gruodžio mėn. 17 d. perversmui įvykus, Stulginskis iš pat pradžių jam nepritarė. Tarp mūsų sparno ir Smetonos-Voldemaro greitai pasireiškė pagrindiniai skirtumai. Jie liėtė Konstitucijos likimą. Voldemaras savo ir Smetonos vardu buvo valietį liaudininką Valstybės Prezidentą dr. K. Grinių užtikinęs, kad Konstitucija nebus laužoma, ir rinkimai į naują Seimą įvyks Konstitucijos numatyta laikotarpiu. Voldemarui ir Smetonai nevykdant šio Konstitucijos nuostato, išryškėjo, kad iš visų ministrų tik aš, tapęs iš naujo Finansų ministru 1926 m. gruodžio mėn. 19 d., ir dr. Bistras esame davę priesaiką, kaip to

Varnius, buvau laikomas nekūrenamose patalpose, dėl ko pradėjo tinti kijos ir buvo pavojus, kad gali pasikartoti inkstų uždegimas, kuriuo sunkiai buvau sirgęs ir kurio buvau išpėtas ypačiai saugotis. Pasiskundus Stulginskiui, jis pažadėjo atkreipti į tai Krašto apsaugos ministerio dėmesį, kurio žinioje Varnių stovykla buvo. Neilgai trukus, mano patalpą pradėjo apkūrenti. Visos stovyklos administracijos akyse aš labai pakilau ir man buvo sutaupta daug smulkių priekabių iš stovyklos personalo pusės.

Stulginskiui pajudinus patalpų apkūrentimo reikalą pas Krašto apsaugos ministerį, paaiškėjo, kad Rudaitis pasisavindavo stovyklos apkūrentimui skirtas lešas. Rudaitiui buvo iškelta byla ir jis buvo pašalintas iš savo vietos, atimant jam ir karininko laipsnį.

Maždaug kas dvi savaites iš Stulginskio atėdavo į Varnius siuntinys su skania velykine „babka“, kas sudarydavo man galimybę pasikviesti kartu Varniuose sėdėjusius, neišskiriant ir komunistų, kavos puodelių. Ar Varniuose susidariusių santykių su komunistais dėka aš nebuvau areštuotas pirmomis dienomis, Sovietams Lietuvą okupavus, nesimu spręsti. Galimas daiktas, kad Varnių koncentracijos stovykla bus prisidėjusi prie to, kad 1940 m. liepos 4 d. traukiniu legaliai galėjau išvykti į užsienį ir taip išgelbėti savo ir mano šeimos gyvybę, išvengdamas kartu visų deportavimo kančių ir pažeminimų.

Didžiąjai nelaimei Lietuvą ištikus, Stulginskis nepasitraukė iš gimtojo krašto, o liko Lietuvoje. Kaip žinoma, Jokūbavo laukai, kur Stulginskis buvo įsikūręs, plačiu ruožtu ribojasi su Klaipėdos kraštu, taip kad, Stulginskis norint, jam nebūtų buvę sunku pereiti sieną ir pasiekti Vokietiją. Jis pasirinko kitą kelią ir savo draugą brangiai apmokėjo. Deportuosas per pirmuosius masinius išvežimus 1941 m. birželio 13-14 d. jis su žmona atsidūrė Sibire, nuteistas 25 metus kalėti.

Stulginskis išgėrė karčią kankinio taušų už mus visus iki dugno. Po Stalino mirties iš kalėjimo paleistas dirbo įvairiose stovyklose prie šiltnamių ar agronomų kolchozuose, kol 1956 m. amnestuotas galėjo grįžti į Lietuvą ir čia bent savo kaulus paguldėti. Stulginskis liks amžinai gyvas Lietuvos sūnų ir dukterų širdyse kaip visos iškiliausios valstybės vyrų, nepriklausomus demokratinės Lietuvos Respublikos kūrėjas. Baigti šiuos prisiminimus norėčiau Sibiro maldakūnės lietuvių rašytoja maldą, kuri, be abejo, buvo dažnai ir Stulginskio lūpose: „Priimk, Viešpatie, mano kancios auką, kad tik mano Tėvyne būtų laisva“.

Aleksandras Stulginskis prie žmonos, mirusios 1962 metais, kape Panemunės kapinėse. Šalia žmonos buvo palaidotas ir jis pats 1969 metais.

Apie Lietuvos didžiųjų kunigaikščių kilmę

VANDA SRUOGIENE

Vakarų Europoje politinis ir kultūrinis gyvenimas jau virė virė 9-11 šimtmečiais, o Lietuva atsirado istorijos arenoje tik 13-me amžiuje. Staiga išliko Mindaugas. Ne kaip iš amžinų girių ištrūkęs laukinis pagonis, bet kaip krašto tvarkytojas, diplomatas ir kieto kardo karys. Net jo priešai rusai vadindavo jį šmincingu (tas prievardis „Mindaugas Išmintingasis“ turėtų įsišaknyti Lietuvos istorijoje). Jis suranda savo patikėtiniui Parnui kelią pas popiežių į Milaną, 1251 metais su žmona Morta, sūnumis ir dvarišiais priima krikštą ir netrukus vainikuojamas Lietuvos karaliumi. Gina Lietuvą nuo priešų. Ešą jo tėvas Ringaudas jau garsėjęs kaip galingas valdovas.

Tačiau kas buvo Mindaugas? Iš kur jis atsirado? Nežinia.

Tik jo idealų vaizdą, kokį lietuvis neišėjo širdyje, rašytojai, dailininkai įkūnijo savo kūrinuose, kaip Vytauto Kašubos imponantiškoje skulptūroje „Lietuvos karalius Mindaugas“.

Ne tik Mindaugo, bet ir Gedimino tėvai ir protėviai skęsta tamsios praėties miglose. Didysis Gediminas, valdęs Lietuvą nuo 1316 iki 1341 metų, atkakliai kovojo su besiveržiančiais į mūsų kraštą vokiečiais kryžiuočiais. O tie nekenė jo ir paleido piktą gaudą, ešą jis buvęs tik kunigaikščio arklincas, savo poną nudobęs ir iš jo valdžią pagrobęs. Rusai, iš kurių daug žemių jis buvo paveržęs, tą versiją kartojo, bet saikingesni amžininkai žinojo Gediminą buvus aukštos kilmės. Kadangi jis pats ir jo sūnus Algirdas turėjo ryšius su Bizantijos imperija ir su jos pareigūnais susirašinėjo graikiškai, buvo pastebėta, kad lietuviams šneka skirtingai nuo juos supančių kaimynų ir kad jų šneka panaši į graikų kalbą. Imta spėlioti, kad lietuviams buvo giminingi graikams.

Ilgainiui atsirado įvairių teorijų: kad lietuviams ir jų valdovams ešą romėnų kilmės, germanų-herulų (Odoakras), gotų, keltų, semitų ir kitų palikuonys. Paplito ir spalvinga legenda apie Vaidevutį ir Prutenį.

Kada 1387 metais Lietuva priėmė krikštą ir pakrypo į Vakarus, kada Vytautas Didysis išgarsino mūsų kraštą pasaulyje, pradėta daugiau domėtis Lietuva ir stebėtasi lietuvių kalbos panašumu ir lotynų kalbą. Tuo laiku jau nemaža lietuvių mokėjo lotyniškai ir žinojo Romos istoriją, skaitė senuosius raštus, Tacito istorijos veikalus. (Vaclovo Biržiškos duomenimis 15-me šimtmečiuose vien Krokuvos universitete studijavo apie 120 mūsų tautiečių.) Tų kalbų panašumu remiantis, buvo sukurta teorija, kad lietuviams ešą romėnų kilmės. Ešą Cezario (mirusio 44 metais prieš Kristų) ir Pompėjaus kovų metu vieno iš jų nugalėtas varžovas Palemonas ar Pilemonas su palyda atsideręs Prūsijoje, iš ten Lietuvoje, ir čia įsigalėjęs davęs pradžią Gedimino dinastijai. Romos istorijoje buvo ir kitų žymių žmonių Palemono vardu.

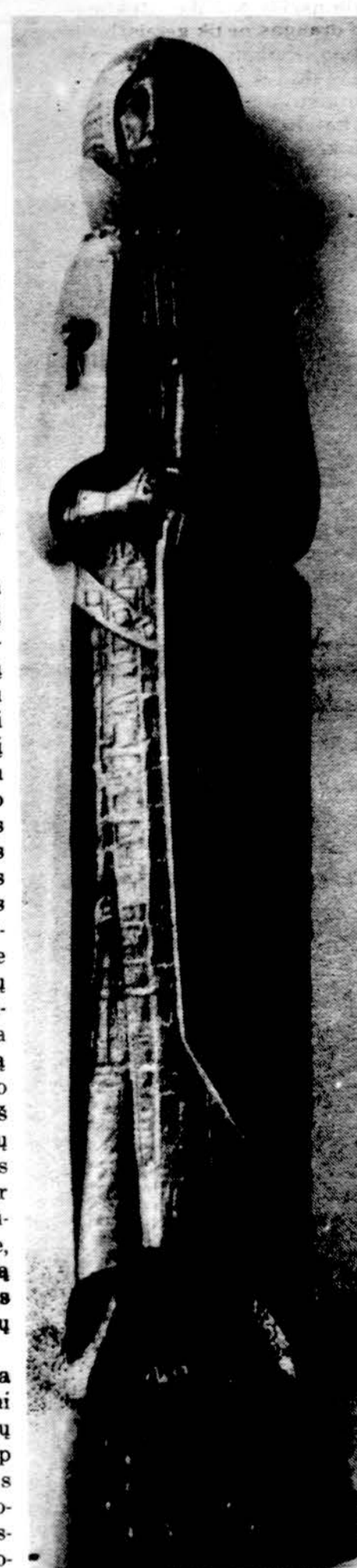
Lietuviai labai didžiavosi ta romėniškąja kilmė ir, kai lenkai per derybas dėl unių lietuviams žemindavo kaip buvusius paskutinius krikščionybę priėmusius Europoje, mūsėškiai jiems atsisakė davę maža daug tokius žodžius: „Mes esame Romos bajorai, ne bet kokie, kaip jūs!“

Vytauto Kašubos skulptūra — „Lietuvos karalius Mindaugas.“

Šita versija buvo paranki ir lenkams, nes padėjo garsinti iš Gedimino kilusio jų karaliaus Jogailos dinastiją. Ta teorija ilgai ir šventai tikėta. Ji net aušrininkų patriotinius jausmus žadino ir gal dar šiandien ne vieną mažai informuotą mūsų tautietį jaudina... Tuo tarpu jau 18-me šimtmečiuje vokiečių istorikas Schloesser pirmas, paskui ir kiti, įrodė, kad toji romėniškąji lietuvių kilmė — tikrai graži legenda! Mūsų laikais jau yra mokslininkų nustatyta, kad mes priklausome vakarietiškai indoeuropiečių šakai, kaip atskirai nuo germanų ir slavų, baltų tautų grupė.

Valdovų kilmė vis neišaiškinta. Tikrai reiktų atsiminti, kad kiekvienoje legendoje

Vytauto Kašubos skulptūra — „Vaisvilkas.“ Nuotrauka Vytauto Maželio

glūdi dalis tikrovės. Pavyzdžiui, kiekvienoje iš tų, kurios mus liečia, kartojami žodžiai, kad mūsų valdovai „iš kažkur čia atėjo“... Gal jie yra prasmingi?

Gedimino palikuonių yra daug išlikę. Jie yra susigimę Europos valdovų ir aristokratų šeimomis — su Habsburgais, Hohenzollernais, d'Anjou, su Bizantijos imperatoriais, Anglijos karaliais ir kt. Tokie Cartoriskiai, Sanguškos, Skirgailos, Bielskiai, Elskiai, Trubeckijai, Lvovai ir kiti labai brangina savo genealogiją. Jie save stato aukščiau, negu Romanovai, kurie į istoriją įėjo tik 16-me šimtmečiuje, o Gedimino šaknys siekia 13-ji, gal dar giliau. Ne vienas jų pasididžiudamas sako: „Aš esu Gediminaitis!“ (Pastaba: apie minėtas čia lietuvių kilmės teorijas galima rasti plačiau dr. J. Puzino Rinktinių raštų II-me tome.)

Tarp teorijų, bandžusių nustatyti mūsų kunigaikščių kilmę, pažymėtina mažai mūsųose žinoma ir nepopuliari — normaniškąji. Jau gana seniai daug kam krito į akis, kad senuose raštuose kai kurie lietuviški vardai skamba germaniškai, skandinaviškai. Štai, Daumanto — Dowmont, Daugėlo — Dowgiallo, Daugirdo — Dowgerd, Dowgert (17 šimtmečio istorikas V. Kojelavičius rašė, kad šita šeima, turbūt, buvusi normanų kilmės, nes tai rodanti jos pavardė) ir panašiai. Ir paties Mindaugo vardas rašytas: Mendowe, Mindowe, Mendog ir kt. Mums neįprasta garsų *dov* su dviguba raidės *w* samplaika sukėlė mintį, kad gal 13-jo šimtmečio mūsų kunigaikščiai, valdovai buvo normanai, čia atėję iš Skandinavijos. Juk Kijevo Rusijos valstybei, taip pat ir jos dinastijos (vėliau valdžiusiai Maskvą) pradžia davė normanai. Nepamiršdami žodžiai, kuriais metraštininkas pasakoja, kaip slavai kvietėsi pas save normanus: „Zemė mūsų didelė ir turtinga, bet tvarkos joje nėra. Ateikite mums vadovauti ir valdyti mus.“

Taip pat vokiečių mokslo akademija tvirtino, kad ir Lenkijos valstybei pradžia davė normanai, palikę net lenkams sotesines varda Krakov su būdinga jų kalbai šaknimi *krak*. Normanai buvo nukariavę Siciliją, Normandiją Prancūzijoje, Angliją — todėl jie negalėjo reikštis arčiau prie jų, Lietuvoje? Ir šiais laikais Kopenhagos telefono knygoje pilna ešą panašių į mūsėškes pavardžių...

Tačiau ši teorija mokslininkų atmeta. Archeologai įrodo, kad normanų buvimo pėdsakų Lietuvoje rasta labai

Jaroslav Seifert

MIESTAS AŠAROSE

Ryskiai nupieštas kancios paveikslas:
Tai miestas,
Ir tai yra vienas didžiulis objektas stovįs akyse.
Skaitytojau, tu paimi paprastą, nepretenzingą knygą,
Ir čia mano daina pakyla skrydžiu.
Nors aš matau miesto garbę mano širdis negali jos
nuslopinti:

Jo didingumas ir jo didybė manęs neapamina;
Aš turiu grįžti į paslaptingą glėbį
Žvaigždžių, miškų, upelių, laukų ir gelių,
Tačiau tol, kol mano tautos žmonės kenčia,
Aš negaliu būti laimingas
Ir, sunkiai kovodamas prieš visas nuoskaudas,
Aš turiu ilgai išverti dusinančiuose dūmuose,
Atsiremti į fabriko sieną
Ir dainuoti savo dainą.

Ir vis tik man svetima gatvė.
Greitai, kaip strėlė, ji lekia užkariauti pasaulį.
Į mano kraujo ritmą niekad neišsiderins
judantys diržai ir besisukantys ratai.
Su jais mano rankos ir tūkstančių rankos.
Tad, kad ir kažin ką žmogaus širdis jaustų,
Jis neprivalo ir negali apkabinti savo bendradarbio...
Ir vis tik, jei galėčiau bėgti į miškus, prie eilnių ir gelių,
ir prie upelių,

Toks skausmas taip suspaustų mano širdį.
Kad netgi nepažiūrėjęs
Į visą tą grožį, ramybę ir meilę,
Aš turėčiau grįžti atgal į miestą,
Miestą, kuris tave sveikina su lediniu šaltumu,
Kur lakštutė niekad neįulba ir kur pušynas prarado
savo kvapą,

Kur žmogus ne tik yra pavergtas,
Bet taip pat ir gelė, paukštė, arklis ir klusnus šuo.
Malonus skaitytojau, kai tu skaitai šias eilutes,
Akmirką pagalvok ir išidėmėk:
Ryskiai nupieštas paveikslas ir kurį tu žiūri
Yra miestas.
Kodėl žmogus yra kaip gelė:
Neskind jo, nelamdyk jo, nemindyk jo!

FABRIKAI PAVASARIO PEIZAŽE

Kristus jojo ant asilo;
Pavasaris jam iš paskos ejo pėsčias.
Galvas aprišusios skarelėm, moterys
visad buvo suodinos.

Čia, kur susieta tamsa,
Greit jau išaušus aušrai —
Juodos plunksnos krenta
Iš skrandančio varno sparnų —

Tartum naktis būtų nugalėta,
Žaibo smūgiu perskrota pusiau —
Lyg našlė, kurios mylimasis
Tris dienas būtų išgulėjęs negyvas —
Kaip pavėluotai iškritę sniegai,
Būtų turėję juodą atspalvį,
Ir jeigu turėtų dūmų laukuose
Padangė žerėtų pavasarišku žydriu —

Kai aptemsta saulė,
Mano stolas palieka šešėlyje —
Kaip giliam tarpeklyje
Gėstanti dienos šviesa,

mažai, istorikai nemato čia jokio pagrindo, kalbininkai neabejoja, kad lietuviškos pavardės buvo tik nemokančių mūsų kalbos rašėjų iškraipytos. Tikrai, būtų labai sunku sulietuvinti svetimas pavardes, duodant joms tokios gilios prasmės, kuri glūdi daugelyje mūsų protėvių vardų — jie turi būti originalūs.

Tyrinėjamai šioje srityje nesustojo. Dirbo mūsėškiai profesoriai I. Jonynas, Ivinskis, Jakštis ir kiti, dirbo lenkai H. Paškevičius, Laumianskis, vokiečiai, Sovietų — Pašto, Toporovas — visų čia neišvardinsi. Ieškota ryšių tarp Mindaugo ir Gedimino, stengtasi surasti tikrus, nesužalotus faktus ir vardus. 1935 m. didelį susidomėjimą sukėlė lenkų istorikas Jozef Puzyna savo studija, kas iš tikrųjų buvo Gedimino tėvas — gal, spėjiojo pagal ne visai aiškūs šaltinius, Pukoveras? Jis pabrėždavo, kad seniau dažnai tas pats asmuo laikomas skirtingai, nes jo vardas įvairiai rašytas, pvz., kunigaikščio Butegedžio, Budviečio ir kt. Kai kas Lietuvoje spėjiojo, kad tas Pukoveras galėjo būti Butoveras, Budvietis, gal Putoveras, net Putvyas. Žemaitijoje iki pat paskutiniojo karo prie Putvių pilikalnio tebegyveno iš seno šeimos paveldėtame dvarelyje Putvyas — Putvinakis (tolimas Šaulių Sąjungos kūrėjas Vlodo

Putvinskio-Putvio giminaitis). Dėl Gedimino kilmės pozityvus atsakymo negauta. Minėtas istorikas Puzyna buvo pašventęs visą savo gyvenimą, Gedimino dinastijos pradžios ieškodamas. Jis kruopščiai nagrinėjo senus šaltinius, ieškojo naujų tolimesnių kraštus liečiančioje literatūroje. Deja, jo daugelio puslapių neišspausdintoji studija, kurai užėjus, buvo sudeginta ir paties autoriaus jau nebėra gyvųjų tarpe. Tik jo darbo rezultatai, kaip santrauka, paskelbti 1947 metais žurnale *Nauka ir menas* („Mokslas ir menas“), Nr. 1, p. 162-171.

Pagal šią studiją, „Początki państwowości i dynastji litewskiej wedlug najnowszych badań“ (Lietuvos valstybingumo ir jos dinastijos pradžia pagal naujausius tyrinėjimus), Lietuvos valdovų šaknys siekia 11-jo šimtmečio Angliją! 1066 ten įvyko garsios Hastings kaitynės, kurias laimėjo įsiveržęs iš Normandijos Vilhelmas Nukariautojas (William the Conqueror) ir įsigalėjo Britų salose. Hastings kaitynėse žuvo anglosakų karalius Haroldas, bet jo sūnus Gedvinas ir Haroldas, taip pat dukterė Gita (ar Gida) pabėgo. 1074 metais toji Gida ištekėjo už Kijevo Rusijos kunigaikščio Vladimiro Monomacho, o broliai atsidūrė Danijoje, Prūsijoje, galop, Lietuvoje ir jų

Ir dabar sutemų peizaže
Nakties skliautai išryškėjo.
Mergaitės traukė namų link,
Suodžių nuosėdom suteptais plaukais.

Ir vėl Jis ant asilo joja;
Pavasaris paskui Jį žengia pėsčias,
Bet medžių spurgai
Šiandieną neapskretę suodžiais

Kaip ramiam ore vėliau stiebiai,
Ant kurių neplėvesuoja vėliavos —
Kai sugriuvusių šventovių kolonos,
Kurias gebenė užgožė —

Kaip besparniai angelai stovintys
Giliam rausvam tvenkinyje
Ar dalyvaujantys laidotuvių laužuose,
Jau seniai paliktuose ataušti —

Kaip elgetos, kurie vaikščiodami
Turi išmokti remtis lazdomis —
Šimtas kaminių saugo ratas,
Kurie jau paliovė suktais.

Pavasari kibirkštys žaizruoja
Ant prietėmų stiklinių sienų,
Netgi ir žvaigždės krinta,
Bet nekrinta suodžiai.
Ne, vaike, suodžiai nekrinta.

PRIE KARALIŲ SKLIAUTŲ

Bevaikštant sauleleidžio šviesoje,
Praha man atrodė gražesnė už Romą —
Aš bijojau, kad iš svajonių galiu niekad
neatbusti, kad galiu niekad
nematyti žvaigždžių, kad vėl, išaušus dienai,
kad po savo suglaustais sparnais fantastinės būtybės

fantastinės būtybės stovėdamos lyg sargyboje šalia
švento Vito(1) atbrailų, senosios šventovės.

Vieną ankstyvą rytą per vėlu eiti
gulti — dar prieš auštant —
aš stovėjau dar prie neatidarytų vartų
didžiosios šventovės, bet nepasibeldžiau
iš baimės, kaip vargšas piligrimas
žiemos mėnesioje, radęs juos uždarus.
Stovėdamas prie durų, aš norėjau pamatyti fantastines
būtybes (2),

atsisveikinant su namu begrižtančiom žvaigždėm auštant.

Vietoj jų aš pamaciau kapą ir ant jo
statulą — ten tebuvau tik aš vienas;
kaip sudužęs laivas, pasirodė mirusio žmogaus
batus: iš jo kyšojo pirštas stiepiasi į viršų,
į padangę, man bežiūrint mirganti žvakė
svoidė kėlus šešėlius ant kapo nuo galvos iki kulnų;
atrodė lyg aš būčiau girdėjęs besisukančių verptuvų
ir vynuogynuose dainuojamas kaimiečių dainas.

Išvertė Povilas Gaučys.

1) Sv. Vito katedroje, Prahoje, šv. Vaclovo, Čekijos globėjo, koplyčioje yra palaidoti Čekijos karaliai.
2) Eilėraštyje minimos fantastinės būtybės yra dekoratyviniai lietaus vandeniu netekti vamzdžiai, kurių viršus išpuostas fantastinių būtybių ar žvėrių galvomis.

Jaroslav Seifert (gimęs 1901) — čekų poetas, 1984 m. Nobelio literatūros premijos laureatas. Pokario metais susidūręs su įvairiais socialiniais konfliktais, didžiulius miestus laiko darbininko priešu, bejausme pabaisa, kuri graso jo gyvenimui ir jo laimei. Jo poezijoje revoliucinius įkarti susilieja su jo švelnių tonų vizijomis. — P.G.

Chicagos teatruose

Scenos žvaigždžių imitacija

Pramoginių įvairumų pynė iki kovo pabaigos yra rodoma Drury Lane teatre, 2500 W. 95th St., prie Western, Chicagoje. Spektaklio pavadinimas — „Superstars“, nes jame dainomis, mimika, vaidybiniais bruožais imituojamas teatras ir filmų žvaigždės. Daugiausia tų žvaigždžių pavaizduoja pats šio spektaklio kūrėjas Joe Longthorne, atkurdamas Tom Jones, Englebert, Elvis Presley, Mathis, Willie Nelson, Sinatra, Julio Inglesias ir kai kurių kitų pasirodymus. Tai patyręs scenos žmogus, reikškęs Didžiojoje Britanijoje ir Europos miestuose bei britų ir amerikiečių televizijoje, filmuose. Kitus personažus atkuria: Jamie James (vaiduoja Carol Channing, Boy George ir Dolly Parton), Terri Shultz (Cyndy Lauper), Valentino (Michael Jackson), Sharon Michiels (Barbara Streisand ir Liza Minelli). Visame spektaklyje gausio baleto įtarpos. Balerinos cikagietės, choreografija — James Petrakis.

Visa programa daugiau kabaretinio pobūdžio, labiau intriguojanti amerikiečius, pažįstančius čia pavaizduojamas scenos ir filmų garsenybes. Pabaigoje iškarpos iš vaidinimų ir filmų Dreamgirls, Wiz, Cabaret, Chicago, Man from La Mancha, Chorus Line ir kitų. Daug pramoginių įvairumų, be minties gelmės. Užbaigiama gyvų balandžių skrydžiu per sceną.

J. Pr.

Lietuvių tautodailės ir liaudies meno paroda

Tinkamiausia proga surengti neeilinę tautodailės parodą neatsitiktinai sutapo su vasario 16-tosios Nepriklausomybės akto paskelbimo minėjimu. Tai pats tinkamiausias laikas grįžti į praeities kultūrinį tautos lobyną, o ypač jaunajai kartai — pajusti kokią ugnimi ir kokiomis spalvomis degė mūsų istorija. Todėl nenuostabu, kad per parodos atidarymą buvo pripildyta žiūrovais Čiurlionio galerija Jaunimo centre. Ši kartą buvo matyti daugiau jaunimo, Lietuvą pažinusio tik iš tėvų pasakojimų ar knygų.

Paroda tiek spalvinga ir įvairi tautiniais drabužiais, kad nebūtų įmanoma kiekvieną detalę atskirai suminėti. Stipriausiai buvo atstovaujama visoms etninėms Lietuvos sritims: aukštajai, žemajai, dzūkams, kapsams, mažlietuviams ir zana-vykams. Šios alfabetine tvarka išvardintos parodos dalyvių pavardės atstovauja tam gražiam margumynui: Birutė Arėišauskienė, Violeta Smieliauskaitė-Atkinson, Ada Dragūnaitienė, Alma Jakimavičiūtė, Rasa Veselkaitė-Jeffers, Daiva Karužaitė-Gogola, Daina Kojelytė, Lydia Liepinaitienė, Irena Markvaldienė, Helen Norkutė, Danutė Pareigienė, Vida Rimienė, Irena Rūbienė, Anastazija Tamošaitienė, Audronė Tamulienė, Aldona Underienė, Kristina Vaičikonienė, Dalia Varankaitė, Aldona Veselkienė ir Lakštūnė Vėžienė.

Su raštuotais mezginiais pasirodė Stasė Tallat-Kelpšienė ir Olga Valentienė; su šiaudinukais — Danutė Augienė, Marija Krauchunienė, sesuo M. Perpetua, Izabelė Stončienė, Paulina Vaitaitienė; su margučiais — Liuda Butkienė, Marija Gotceitienė, Marija Krauchunienė, Danutė Petkūnaitė, Izabelė Stončienė, Paulina Vaitaitienė ir Zuzana Žilevičienė.

Parodoje buvo išstatyti kausytiniai kilimėliai, juostos, senoviniai audiniai, kai kurie iš pereito šimtmečio ar senesni.

Gintaro dirbiniai, daugiausia karoliai, buvo skolinėti iš seserų Kazimieričių. Antano Tamošaičio kraitinė skrynja — iš A. Veselkienės.

Keramikai atstovavo Marija Gaižutienė, Julija Smilgienė, Izabelė Stončienė ir Adomas Vaitkevičius.

Daugiau individualumo įnešė Jurgio Daugvilos ir Antano Poskočio medžio skulptūra ir drožiniai. Ši kartą matėme ne tik Daugvilos išdrožtas verpstes pagal originalius muziejinius rinkinius, bet ir kopyltstulpių

rūpintojėlius ir pietą. Liaudies skulptūros, atrodo, tik ką neseniai atkeliavusios iš lietuviškos palaukės, dvelkiančios senove, baudžiavos laikais, protėvių vargu ir šviesesnio gyvenimo ilgesiu. Visi Daugvilos drožiniai įgauna senovės bruožus, kadangi jie yra išbaigti specialiu dažymo būdu, amerikiečių vadinamu „antiquing“. Į juos žiūrint, atsiveria putniškos žvaigždėtos nakties vizija.

Auklėjamosios reikšmės parodai suteikė liaudies meno knygų rinkinys, A. Tamošaičio kultūrinės vaizduotės apie liaudies meną (keturias po 20 minučių), D. Varankaitės su R. Brod paruostas regioninis tautinių drabužių žemėlapis ir dail. Tamošaičių miniatiūriniai drabužių pavyzdžiai su trumpu jų aprašymu.

Profesinio lygio parodos apipavidalinimas buvo paruostas Čiurlionio galerijos vadovo dail. V. Luko. Lietuvių ir anglų kalbomis paruostas skoningas katalogas, taip pat trumpa informacija angliškai apie Lietuvą ir jos okupaciją prisidėjo prie parodos gero organizavimo. Joje randame taipgi žinių apie tautinių drabužių reikšmę ir jų audimą praeityje ir apie jų dabartinę meninę vertę.

Paroda vyksta Čiurlionio galerijoje nuo vasario 15 iki kovo 3 d. Ją surengė Lietuvos tautodailės instituto Chicago skyrius, kurio vedėja yra Aldona Veselkienė. Daugiausia rodučių parūpino instituto įvairaus amžiaus mokinės, atskiri asmenys ar institucijos.

Paroda yra mūsų pasididžiavimas lietuvių moterų kūrybingumu, darbštumu ir entuziazmu. a.m.

Naujos knygos

Juozas Brazaitis. RASTAI. V. TOMAS. Chicago: Į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti. 1984. Redakcinė komisija: Alina Skrupskelienė ir Česlovas Grincėvičius. 548 psl. Kaina — 15 dol. Gaunama Drauge.

Penktojo tomo medžiaga sudaro: Religinės refleksijos, Lietuviai be tėvynės, Visuomeniniai rūpesčiai, Ano meto aktualijos, Laiskai iš kelionių, Papildymai.

Juozas Daumantas. PARTIZANAL. Chicago: Į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti. 1984. 574 psl. Kaina — 15 dol. Gaunama Drauge.

Seniai nebegaunamos Juozo Lukšos (Daumanto) knygos, parašytos, kada šis Lietuvos rezistencijos vadas 1947 m. prasilaužė į Vakarus, trečioji pataisyta ir papildyta laida su nauja dokumentacija bei žiniomis apie autorius grįžimą 1950 m. į Lietuvą ir jo mirtį partizaninėse kovose.

Alfonsas Nyka-Niliūnas Nuotrauka Vytauto Maželio

ALFONSAS NYKA-NILIŪNAS

Lietuvių Bendruomenės premijos laureatas

Didžioji JAV Lietuvių Bendruomenės 1984 metų literatūros premija paskirta poetui Alfonsui Nykai-Niliūnui už jo naujausios poezijos rinkinio „Žiemos teologija“ rankraštį. Premijos mecenatas yra JAV Lietuvių Bendruomenės vadovybė, šiuo atveju grožinei literatūrai skirianti 3000 dolerių. Tai pati didžiausia suma tarp visų LB Kultūros tarybos kasmet organizuojamų ir įteikiamų premijų. Jau tradicija virtusi premijų įteikimo šventė šiemet įvyks Clevelande gegužės mėn. 11 d.

Šios literatūros premijos paskyrimas Alfonsui Nykai-Niliūnui buvo staigmena kiekvienam, bent kiek sekantiems literatūros raidai. Tai poetas, atnešęs visai lietuvių literatūrai tokį dvidešimto amžiaus antrosios pusės indelį, be kurio anas literatūrinės slinkties etapas būtų labai nuskriaustas. Penkios poezijos knygos. Sakysite, jog nedaug. Bet ir Donelaičiai su Maironiu yra tik galima tirti, vienos poezijos knygos poetai: „Metų“ ir „Pavasario balsų“. Bet kokios poezijos poetai! Panašiai yra ir su Alfonsu Nyka-Niliūnu.

Jis nesiskubina ir kuria lėtai. Vokietis sakytu: „Langsam, aber sicher“ (Lėtai, bet užtikrintai). Iš penkių jo knygų keturios yra premijuotos. Vargu ar galima norėti geresnio santykio.

Ir visos premijos paskirtos labai vertai, tint mintys mūsų poezijos egzistencialistinių gelmių atskleidimą, lietuviškojo peizažo bei lietuviškųjų įvaizdžių supynimą su europinės kultūros iškiliumais apraškomis ir pirmą kartą platų eilėraščių bangavimą, tolydžiu virstantį labai kondensuotos formos vis trumpėjančiu ir tobulu poetiniu išsiskyrimu. Kiek teko sužinoti, pastaruoju brožu ypač pasižymi dabar premijuotoji „Žiemos teologija“. Tai lyg visos savo ligšiolinės poetinės patirties ir viso įkvėpimo sukaupimas labiausiai įkaitinto ir išlydinto žodžio formoje.

Reikia tikėtis, kad premijuotasis knygos rankraštis bus greitai padovanotas skaitytojui jau išleistos knygos forma. Ypač knyga bus laukiama pačioje premijų įteikimo šventėje. k. brd.

LRD metinė premija

1984 metų grožinės literatūros premijai atrinkti juri komisija sudaroma iš penkių Lietuvių rašytojų draugijos narių, New Yorke ir jo apylinkėse gyvenančių. Pilna komisijos sudėtis bus paskelbta vėliau.

Lietuvių rašytojų draugijos valdyba ir toliau laikosi principo — nepirkti knygų, išleistų 1984 metais, savo lėšomis, o svarstyti tik tai, kurios bus atsiųstos jas išleidusių leidyklų ar autorių. Todėl prašomos leidyklos arba patys autoriai atsiųsti po 5 egzemplionus kiekvienos knygos iki 1985 m. balandžio mėn. 15 dienos. Knygos, išleistos su 1984 m. data ir atsiųstos iki nurodyto laiko, turi teisę į šių metų literatūros premiją. Knygas siųsti šiuo adresu: Rev. L. Andriekus, 361 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207.

Kasmetinės Lietuvių rašytojų draugijos premijos — 2,000 dol. mecenatas yra Lietuvių fondas. LRD Valdyba

Pagrėbštai

Ar Orwellis ir šiais metais bus populiarus?

Britanijos Londone yra toksai Madame Tussaud muziejus, užgrūstas vaškiniomis įvairių įžymiųjų figūromis. 1984 m. tarp 20 amžiaus herojų stovėjo ir vaškinis George Orwell, bet gruodžio paskutinėmis dienomis buvo nugabentas į sandėlį. Muziejaus vadovybė esanti įsitikinusi, kad jo dienos jau baigtos — šiais metais jis jau nebebūsi populiarus. Jo ta figūra sandėlyje dar bus palaikyta gal iki kovo mėnesio, o jeigu pasitvirtintų spėjimas, kad populiarumas išblėso, vašką darbininkai panaudos kitoms įžymybėms lipdyti.

Tokio nusistatymo kritikai sako, kad Orwellio žvaigždė ir 1985 m. tebebus šviesi. Štai kino teatruose kaip tik neseniai pradėtas rodyti naujas filmas, susuktas pagal romaną 1984, ir žiūrovų skaičiumi jis pirmauja. Penguin leidykla to romano minkštą viršeliu praeitais metais išplatino 635,000 egz. (kita leidykla pardavė 6,000 egz. kietais viršeliais). Fotostatiniu būdu atspausdinta 10,000 egz. romano rankraščio, ir tas leidinys pardavinėjamas po 25 svarus ir gerai perkamas. Dar numatoma išleisti liksusiniu leidimu visus Orwellio raštus, kurių susidarytų 17 tomų, ir visa serija kainuos 400 svarų. Taigi orweliniai reikalai dar juda.

Index on Censorship žurnalo duomenimis, 1984 m. sovietiniuose kraštuose niekas nebuvo nubaustas už Orwellio knygų vertimą ir platinimą tenykštimis kalbomis. Daroma išvada, kad privengiama užsienio viešosios nuomonės puolimų.

Naujasis britų poetas laureatas Ted Hughes

Nuo pavasario iki gruodžio 19 d. praeitais metais teko laukti, kol karalienė paskirs naują Britanijos poeta laureatą užimti mirusio John Betjemano vietą. Mes, lietuviai, ne kažin kokio didumo tauta, turime šimtus poetų, o Britanijoje jų, aišku, gerokai daugiau. Niekas jų nesuskai-

čiuoja, bet kai paskelbiamas koks poezijos konkursas, į jį eilėraščių susiunčia tūkstančiai.

Laureatas renkamas ne konkurso būdu, o iš tų pačių žymiųjų. Gal ir pati karalienė pamažu susidaro nuomonę, nes tuos įžymuosius ji turi progos susitikti, kai jie apdovanojami žymenimis už poeziją. Gal ir ministerės pirmininkės žodis sveria. O Britanija šiuo metu turi ir meno reikalų ministrą, kuris yra poetas (lordas Gowrie).

Tie ilgi laukimo mėnesiai davė progos protarpiais vis paspėlioti, kas bus parinktas. Tarp keleto vardų labiausiai buvo minimas Philip Larkin. Todėl nemaža kas nustebo, kad buvo paskirtas Ted Hughes, vienas taip pat pačių pirmaujančių, kurio geriausiai žinomiausieji kūriniai, kaip kritikai sako, išlikę tol, kol gyva bus kalba.

Prieš jį laureatu buvusiam John Betjeman rūpėjo daugiau miesto civilizacija ir kultūra. Rašė jis apie katedras ir šiaip apie žymias bažnyčias, geležinkelį stotis, tiltus ir panašius dalykus, stengdamasis įamžinti visai tai savo poezijoje. Ted Hughes miestai nerūpi — jo poezijoje vyrauja gamta ir jos reiškiniai.

Poeto laureato pareiga įvairiomis karališkoms ir valstybinėms progoms parašyti po kokią panegiriką, kaip Nepriklausomoje Lietuvoje mėgdavo Turčinai ir dar vienas kitas, net ir Petras Vaičiūnas. Ted Hughes jau ir pabandė: tik paskirtas suskubo tuoj sukurti nemažą poemą, skirtą mažyčio princui Henrio-Harrio krikštynimis.

John Priestley mirties proga

Kas šiek tiek daugiau domisi įvairių kraštų literatūrinio pasauliu, greičiausiai bus bent girdėjęs, kad anglai turėjo rašytoją John Boyndon Priestley, o vienas kitas gal ir kurį nors jo knygą bus skaitęs ar pagal jo knygą sukurtą filmą matęs. Jis mirė 1984 m. rugpjūčio 14 d., sulaukęs 89 metų (tik mėnuo betrukėjo jam iki 90 metų). Amželis rašytojo, kaip ir kai kadaise buvo taisyklė, nybęs kaip Arnold Bennett, H.G. Wells ir George Bernard Shaw.

Jis ir pats buvo pakan-

kamai garsus jau ir vien dėl to, kad išleisdino daugiau kaip 100 knygų — romanų, teatro veikalų, publicistikos, kritikos. 1927 m. jau buvo išleisdinęs 5 straipsnių knygas, o vėliau dar 11 tokių. Prozos knygų jo išėjo 32, nors plačiai žinomos ir nuolat perspausdinamos tėra tik *The Good Companions* ir *Angel Pavement*. Yra parašęs 38 vaidinimus, 7 tomsu socialinės istorijos, 7 autobiografines knygas, porą tomų filosofinių svarstymų. Visą amžių, sako, sėdėjęs prie rašomosios mašinėlės.

Na, gal ir ne visą. Juk kaip karininkas dalyvavo I pasauliniame kare ir net 3 kartus buvo sužeistas. Isle of Wight buvo įsigijęs 4 ūkius, bet ūkininkauti nepasisekė ir jam, kaip ir amerikiečiui Upton Sinclair. Dėjosi prie įvairių kovingų sąjūdžių, nes pagal savo natūrą buvo tikras bambeklis. Ir pats apie save yra sakęs: „Visada esu buvęs niurna. Tokiai paskirčiai ir sudėtas esu: apdrėbęs veidas, stora apatinė lūpa, dundąs, skambus balsas. Už pinigų nenupirktu geresnės niurneklio išvaizdos“.

Atsisakė priimti lordo titulą, bet sutiko, kad jo vardu būtų pavadintas traukinys. Vieneriais metais gavo „Žymiausiausio krašte pyppkininko vardą. Priėmė ir nusipelnusiojo vyriausybės ordiną.“

B. Kazimieraitis

Nuomonės ir pastabos

Mūsų tautos draugai

Taiklus K. Bradūno atsakymas *Draugo* 1985 m. vasario mėn. 2 d. laidoje dail. V. Kasuliuo del dail. M. Dobužinskio paveikslų pirmo primena mums dar vieną, mūsų kiek primirstą, tautinę pareigą. — pagerbti mūsų tautos draugus. Dideliems tautoms ir valstybėms tie svetimtaučiai draugai gal ne tiek ir svarbūs, bet mūsų mažai tautai, šimtmečiais išbraukti iš žemėlapių, kovojantieji dėl savo egzistencijos ir identiteto, svetimtaučiai draugai yra labai brangūs. Tai mūsų „aukso kasyklos“. Mano akyse visada stovi šie keturi pastarųjų laikų mūsų tautos draugai, kurie kūrė mūsų tautos kultūrą ir mūsų tautos teises į laisvę. Tai yra Juozas Eietas, prof. Alfredas Sennas — šveicarai, Juozas Antanas Samorė — lietuvis, prof. Rannitas — estas visi jie ir gūrį ir visi jie liko išsikimi tautai iki savo mirimo.

Pirmąją vasarą aplankiau prof. Juozo Ereto kapą Bazelyje. Ant jo kapo paminklas yra tik toks užrašas:

Ona Eretienė-Jakaitis
Joseph Ehret-Jakaitis
Jeigu šis kapas būtų Kaune, tai gal ir nebūtų nuostabu, bet kada jis yra Ereto tėvynėje ir tėviškėje, tai šis įrašas daug ką sako. Jis sako, kad Eretas gerbė ir mylėjo mūsų tautą ne tik gyvendamas Lietuvoje, bet ir grįžęs į savo tėvynę neslėpė to nuo savo tautiečių. Ir net po mirties norėjo likti Lietuvos draugu, prie pavardės pridėdamas ir lietuvis žmonos pavardę, kas mums nėra įprasta.

Kardinolas Antanas Samorė pravėrė mums duris į Vatikaną, kurios šimtmečius buvo mums uždarytos. Jo tėviškėje — Bardī — miesto aikštėje stovi jo pastatytas meniškas lietuviškas kryžius, o jaunimo centro salės sienos išdekoruotos Lietuvos istorijos įvykiais.

Prof. Rannitas savo paskutinę knygą prieš mirtį parašė apie mūsų Čiurlionį.

Dėl dailininko M. Dobužinskio, tai aš manau, kad Lietuvių Fondo sprendimą lėmė ne tai, kad Dobužinskis yra žymus menininkas, bet dėl to, kad jis užfiksavo mūsų tautinį — liaudies meną — mūsų tautinės kultūros šaltinį. Kryžiai, rūpintojėliai, kopytelės Lietuvos pakelėse jau sunaikinta ir ši Dobužinskio kolekcija taps tautinei brangenybe. Už tai jam priklausomų mūsų padėka ir garbė.

Pagarba priklausomoms visiems mūsų tautos draugams. Mūsų tauta, deja, turi daug nuostabių draugų, bet daug priešu... Ign. Urbomas Gary, Indiana

Balis lankytojų Lietuvių tautodailės instituto parodos Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, kovo mėn. 1985 m. vasario mėn. 15 d. Parodą dar galima apžiūrėti šandien ir rytoj tarp 11 v.r. ir 7 v.v. Nuotrauka Jono Tamulaičio

Lietuvių tautodailės instituto Chicago skyriaus vedėja Aldona Veselkienė ir Čiurlionio galerijos vedėjas Vincas Lukas atidaro tautodailės parodą 1985 m. vasario mėn. 15 d. Jaunimo centre, Chicagoje. Nuotrauka Jono Tamulaičio